

slavië en België werden zij gehuisvest in een met prikkeldraad afgesloten deel van een gewoon woonblok; zij werkten in een fabriek van de fa. Agfa (deel van het *IG-Farben*-concern) waar aan een lopende band-tijdmechanismen voor bommen werden geassembleerd. Elke zondag gingen zij wandelen met de *SS-Aufseherinnen*. Hun voedsel was karig. Toen er in januari geen zout meer in het warme eten was gedaan, gingen de Nederlandse vrouwen in staking. 'One of them', aldus later de Oostenrijkse arts van dit *Aussenkommando*, Ella Lingens-Reiner, die in december uit Auschwitz naar Dachau was overgebracht,

'switched off the conveyor belt. They crossed their arms and when the Commandant went from one to the other, completely beside himself, asking why they were not working, he was given the answer: 'Because we don't want to any more.' – A strike in a munition factory, a strike of concentrationcamp-prisoners! It was something completely unheard of!' –

straffen (was zoiets in andere kampen gebeurd, dan zouden diegenen die voor de staking verantwoordelijk waren gesteld, onmiddellijk zijn opgehangen) bleven alleen achterwege doordat, schijnt het, op het rapport over deze zaak niet tijdig werd gereageerd door het *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt* en de *SS*-officier die als *Kommandant* van het *Aussenkommando* optrad, niet geïnteresseerd was in een spoedige afhandeling. Voorzover ons bekend, zijn onder deze omstreeks tweehonderd Nederlandse vrouwen in het geheel geen slachtoffers gevallen.²

Veel ongunstiger was de situatie voor de vrouwen die in Ravensbrück moesten blijven. De barakken werden er van maand tot maand voller, de rantsoenen van maand tot maand kleiner. Veel vrouwen werden ziek, vooral als gevolg van de moordende appels, en konden niet langer werken. Dan dreigde voor hen het gevaar dat zij uit de groep van diegenen die niet bij een bepaald *Kommando* waren ingedeeld, geselecteerd zouden worden. Die geselecteerden werden naar een dicht bij Ravensbrück gelegen, kleiner kamp overgebracht, Uckermark, waar zij vrijwel niets te eten kregen, waar de *SS-Aufseherinnen* als hellevegen optraden en waar van tijd tot tijd nieuwe selecties plaatsvonden – velen werden naar het kamp Ravensbrück teruggebracht waar zij òf doodgeschoten werden òf in een primitieve gaskamer vermoord (geschat wordt dat in de gaskamer van midden januari tot midden april tussen de vijf-

¹ Ella Lingens-Reiner: *Prisoner of fear* (1948), p. 170. ² De groep werd eind april door de *Lagerkommandant* naar een plaats buiten München gevoerd. 'There it rained', aldus Ella Lingens-Reiner, 'he left them in a barn, dressed in civilian clothes and went off on his bike. On the following day the French came.' (a.v., p. 176)